

## **Abituriyent imtahan prosesini necə qavrayır?**

2026-cı ildə keçirilən buraxılış imtahanlarından sonra imtahanın çətinliyi, ədalətliliyi və qiymətləndirmə prosesi ilə bağlı geniş müzakirələr yarandı. Bu vəziyyət imtahan təcrübəsinin yalnız nəticələr və tapşırıqların xüsusiyyətləri əsasında deyil, iştirakçıların onu necə qavradığı baxımından da öyrənilməsinə aktuallaşdırdı. Araşdırmanın məqsədi imtahan prosesinin iştirakçılar tərəfindən necə yaşandığını və bu qavrayışın gözləntilər, stres, sosial təzyiq, imtahan və qəbul sistemi haqqında təsəvvürlər kimi amillərlə necə əlaqəli olduğunu araşdırmaq idi.

Təhlil üç respondent qrupunu əhatə edib: buraxılış imtahanında iştirak edən cari ilin 18 717 məzunu, eyni tip buraxılış imtahanında iştirak edən əvvəlki illərin 592 məzunu və qəbul imtahanından sonra keçirilən sorğuda iştirak edən 839 respondent. Bununla yanaşı, 2026-cı il ərzində müxtəlif imtahanlardan dərhal sonra ayrıca iştirakçı sorğuları da keçirilib. Könüllülər vasitəsilə aparılan bu sorğular 64 imtahan üzrə ümumilikdə 15 494 respondenti əhatə edib. İştirakçılardan imtahan şəraiti, nəzarətçilərin fəaliyyəti, tapşırıqların anlaşılqlığı, texniki və təşkilati məsələlər, eləcə də ümumi imtahan təcrübəsi barədə rəy alınıb. Məlumatların toplanma üsulu fərqli olduğuna görə bu nəticələr əsas üç qrupla birbaşa statistik müqayisə üçün deyil, ümumi mənzərəni tamamlayan əlavə məlumat mənbəyi kimi nəzərdən keçirilib.

Əsas sorğularda subyektiv çətinlik, anlaşılqlıq, etimad, stres, sosial təzyiq, imtahan və qəbul sistemi haqqında təsəvvürlər, eləcə də ixtisas seçimi ilə bağlı amillər təhlil edilib. Bu məlumatlar imtahan təcrübəsinin yalnız tapşırıqların çətinliyi ilə deyil, müxtəlif psixoloji, sosial və informasiya amillərinin qarşılıqlı əlaqəsi ilə formalaşdığını daha geniş şəkildə nəzərdən keçirməyə imkan verir.

İmtahanlardan sonra ən çox rast gəlinən ifadələrdən biri “imtahan çətin idi” qənaətidir. Bu, sadə qiymətləndirmə kimi səslənsə də, iştirakçıların cavablarına diqqətlə baxanda, “çətinlik” sözünün müxtəlif təcrübələri birləşdirdiyi görünür. İştirakçılardan biri tapşırığın mürəkkəbliyini nəzərdə tutur, digəri vaxt çatışmazlığını, uzun mətni, gözlənilməz tapşırıqları və ya imtahan zamanı yaşadığı gərginliyi. Buna görə imtahanın obyektiv çətinliyi ilə onun iştirakçı tərəfindən subyektiv olaraq nə dərəcədə çətin qəbul edilməsi eyni şey deyil. Obyektiv çətinlik ölçmə xüsusiyyətləri ilə bağlıdır, subyektiv çətinlik hissi isə insanın imtahanı necə gördüyünü, necə izah etdiyini və həmin nəticəyə hansı məna verdiyini əks etdirir.

## **“Çətin” sözünün arxasında nə dayanır?**

Sorğuda iştirakçılara imtahan təcrübəsi ilə bağlı bir sıra fikirləri 1-dən 5-dək şkala üzrə qiymətləndirmək təklif olunub: 1 “qəti razı deyiləm”, 5 isə “tam razıyam” cavabına uyğun olub. Buna görə orta göstərici 5-ə yaxınlaşdıqca həmin fikir respondentlərin cavablarında daha güclü ifadə olunur.

Buraxılış imtahanından sonra ümumi iştirakçı auditoriyasında imtahanın subyektiv çətinliyin qiyməti beşballıq şkalada orta hesabla 4,19 olub. Bu, yüksək göstəricidir. Ancaq açıq cavablar və narazılıq səbəbləri göstərir ki, həmin qiymət təkcə tapşırıqların mürəkkəbliyini ehtiva etmir. Ən çox qeyd edilən məqamlar tapşırıq və mətnlərin uzunluğu, vaxt çatışmazlığı, sualların çətinliyi və gözlənilməz tapşırıqlar olub. Yəni iştirakçının “çətin idi” qiyməti çox vaxt bütövlükdə imtahan təcrübəsinə verilən ümumi qiymətdir.

Bu fərq ona görə vacibdir ki, eyni tapşırıq müxtəlif şəraitdə eyni cür yaşanmaya bilər. Vaxtı rahat idarə edən, formatı tanıyan və nə ilə qarşılaşacağını əvvəlcədən təsəvvür edən iştirakçı ilə imtahanı gözlənilməz və yüksək riskli hadisə kimi görən iştirakçının təcrübəsi fərqli olacaq. Tapşırıq dəyişməsə də, onun iştirakçı üçün daşdığı yük dəyişə bilər.

Gözləntilər imtahandan əvvəl yaranır

İmtahan təcrübəsi imtahan zalında başlamır. Buraxılış imtahanından sonrakı cari ilin məzunları arasında respondentlərin 82,1 faizi repetitor və ya hazırlıq kursundan intensiv istifadə edib, 66,5 faizi isə sınaq imtahanlarında davamlı iştirak edib. Başqa sözlə, əksər iştirakçılar real imtahana onun necə olacağı barədə artıq formalaşmış təsəvvürlə gəlirlər.

Məhz buna görə gözlənti ilə real təcrübə arasındakı fərq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ümumi buraxılış auditoriyasında “imtahan gözləntilərimə uyğun idi” fikrinin orta qiyməti cəmi 1,50 olub. Eyni fikir əvvəlki illərin məzunlarında 2,69, qəbul imtahanından sonra isə yenə 2,69 bal alıb. Vaxtın kifayət etməsi ilə bağlı fərq daha aydındır: orta göstərici ümumi buraxılış auditoriyasında 1,37, əvvəlki illərin məzunlarında 2,56, qəbul imtahanından sonra 2,91 olub. Tapşırıq formatının tanışlığı da müvafiq olaraq 2,39, 2,92 və 3,30 bal təşkil edib.

Bu rəqəmlər sadə bir məqamı göstərir: insan qarşısındakı sualı yalnız onun öz xüsusiyyətlərinə görə qiymətləndirmir. O, sualı əvvəlcədən gözlədiyi imtahanla müqayisə edir. Hazırlıq dövründə yaranan təsəvvür real imtahanla üst-üstə düşmədikdə, gözlənilməzlik özü də çətinlik hissinin bir hissəsinə çevrilir.

**Müxtəlif auditoriyalarda ümumi mənzərə**

Aşağıdakı cədvəldə üç respondent qrupu üzrə imtahan təcrübəsini əks etdirən altı əsas göstəricinin orta qiymətləri təqdim olunur. Göstəricilər 1-dən 5-dək şkala üzrə hesablanıb və hər bir rəqəm müvafiq göstəricinin həmin qrupda nə dərəcədə ifadə olunduğunu göstərir. Cədvəl qruplar arasında ümumi fərqləri görməyə imkan verir.

| <b>Göstərici</b>                             | <b>Buraxılış<br/>imtahanından<br/>sonra sorğuda<br/>iştirak edən<br/>cari ilin<br/>məzunları</b> | <b>Buraxılış<br/>imtahanından<br/>sonra sorğuda<br/>iştirak edən<br/>əvvəlki illərin<br/>məzunları</b> | <b>Qəbul<br/>imtahanından<br/>sonra keçirilən<br/>sorğuda iştirak<br/>edən<br/>respondentlər</b> |
|----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| İmtahanın anlaşıqlığı və uyğunluğu           | 1,77                                                                                             | 2,72                                                                                                   | 2,89                                                                                             |
| Stres                                        | 3,44                                                                                             | 3,12                                                                                                   | 3,35                                                                                             |
| Subyektiv çətinlik                           | 4,19                                                                                             | 3,59                                                                                                   | 3,31                                                                                             |
| Etimad və ədalət qavrayışı                   | 1,96                                                                                             | 3,04                                                                                                   | 2,80                                                                                             |
| İmtahan və qəbul haqqında yanlış təsəvvürlər | 3,75                                                                                             | 3,57                                                                                                   | 3,19                                                                                             |
| Sosial təzyiq                                | 3,31                                                                                             | 3,05                                                                                                   | 3,51                                                                                             |

**Qeyd:** Cədvəldə təqdim olunan rəqəmlər 1-dən 5-dək şkala üzrə orta göstəricilərdir. Müqayisə olunan qruplar fərqli respondentlərdən ibarətdir və eyni şəxslərin zamanla izlənməsini əks etdirmir.

### **İmtahanı necə başa düşürük?**

İmtahanın çətinliyi ilə bağlı müzakirədə tez-tez nəzərdən qaçan bir məqam var: iştirakçı çətin tapşırığa hansı mənə verir? Məlumatlarda imtahan və qəbul sistemi haqqında bir sıra yanlış təsəvvürlər geniş yayılıb. Məsələn, respondentlərin müəyyən hissəsi daha çətin imtahanın qəbul olunanların sayını azaltdığı, keçid ballarının əvvəlcədən müəyyən edildiyi və daha asan imtahanın avtomatik olaraq daha ədalətli olduğu barədə fikirlərlə razılışıb.

Qəbul yerlərinin sayı əvvəlcədən müəyyən olunur və imtahanın ümumi çətinlik səviyyəsi bu sayı nə azaldır, nə də artırır. Çətinlik nəticələrin ümumi səviyyəsinə təsir edə bilər, amma müsabiqənin əsas məntiqi dəyişmir: namizədlər mövcud yerlər uğrunda nəticələrinə görə sıralanırlar. Buna görə “imtahan çətinidir” və “qəbul imkanı azalır” qənaətləri eyni mənanı əks etdirmir.

Maraqlı olan odur ki, bu cür yanlış təsəvvürləri daha çox bölüşən respondentlər imtahanı da daha çətin kimi qiymətləndiriblər. Bu münasibət müxtəlif auditoriyalarda ardıcıl şəkildə təkrarlanıb. Yəni sistem haqqında təsəvvürlər sadəcə nəzəri bilik kimi kənarda qalmır, onlar imtahanın iştirakçı üçün hansı məna daşdığının bir hissəsinə çevrilir.

Eyni mənzərənin digər tərəfi imtahanın nə dərəcədə anlaşıqlı və gözlənilən olmasıdır. Burada söhbət yalnız sualın mətnini başa düşməkdən getmir: iştirakçının imtahanın formatını, vaxt tələblərini, qiymətləndirmə məntiqini və qarşısındakı tapşırıqların nə üçün belə qurulduğunu nə qədər aydın qəbul etməsi də nəzərdə tutulur. İmtahanı daha anlaşıqlı hesab edən respondentlərdə etimad daha yüksək, subyektiv çətinlik hissi isə daha aşağı olub.

### **Əlaqə göstəricilərini necə oxumaq olar?**

Statistik təhlildə iki göstəricinin nə dərəcədə birlikdə dəyişdiyini göstərmək üçün əlaqə əmsalından istifadə olunur. Əmsal -1 ilə +1 arasında dəyişir: rəqəm 0-a yaxın olduqda əlaqə zəif, 1-ə və ya -1-ə yaxınlaşdıqca daha güclü hesab olunur. Müsbət işarə göstəricilərin eyni istiqamətdə dəyişdiyini, mənfi işarə isə göstəricilərdən biri yüksəldikcə digərinin azalma meylini bildirir. Məsələn, aşağıdakı cədvəldə göstərilən 0,46 iki göstəricinin nəzərəcarpacaq dərəcədə eyni istiqamətdə dəyişdiyini, -0,68 isə daha güclü əks istiqamətli əlaqəni ifadə edir. Cədvəldə imtahan təcrübəsinin əsas göstəriciləri arasındakı bu əlaqələrin üç respondent qrupunda necə müşahidə olunduğu təqdim edilir.

| <b>Göstəricilər arasında münasibət</b> | <b>Buraxılış imtahanında n sonra sorğuda iştirak edən cari ilin məzunları</b> | <b>Buraxılış imtahanında n sonra sorğuda iştirak edən əvvəlki illərin məzunları</b> | <b>Qəbul imtahanında n sonra keçirilən sorğuda iştirak edən respondentlər</b> |
|----------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
|                                        |                                                                               |                                                                                     |                                                                               |

|                                                     |       |       |       |
|-----------------------------------------------------|-------|-------|-------|
| Yanlış təsəvvürlər - subyektiv çətinlik             | 0,35  | 0,46  | 0,46  |
| Sosial təzyiq - stres                               | 0,40  | 0,47  | 0,43  |
| Anlaşıqlıq və uyğunluq – etimad və ədalət qavrayışı | 0,51  | 0,69  | 0,69  |
| Anlaşıqlıq və uyğunluq - subyektiv çətinlik         | -0,36 | -0,43 | -0,68 |

Bu əmsallar bir amilin digərini avtomatik olaraq yaratdığını deyil, onların nə dərəcədə birlikdə dəyişdiyini göstərir. Cədvəldə ən sabit və məzmun baxımından vacib münasibətlər seçilib.

Nəticələr göstərir ki, imtahan və qəbul sistemi haqqında yanlış təsəvvürlər artdıqca subyektiv çətinlik də yüksəlməyə meyilli olur. Bu əlaqə cari ilin məzunlarında 0,35, əvvəlki illərin məzunlarında və qəbul imtahanından sonra sorğuda iştirak edən respondentlərdə isə 0,46 olub. Sosial təzyiq ilə stres arasında da bütün qruplarda oxşar əlaqə müşahidə olunub: sosial təzyiqi daha çox hiss edən respondentlər daha yüksək stres bildiriblər. Əlaqə əmsalı qruplar üzrə 0,40–0,47 arasında dəyişib.

Ən nəzərəçarpan münasibətlərdən biri anlaşılıqlıq və etimad arasında olub. İmtahanın qaydalarını, formatını və qiymətləndirmə məntiqini daha anlaşılıqlı hesab edən respondentlərdə etimad və ədalət qavrayışı da daha yüksək olub. Bu əlaqə cari ilin məzunlarında 0,51, digər iki qrupda isə 0,69 təşkil edib. Anlaşıqlıq ilə subyektiv çətinlik arasında isə əks istiqamətli əlaqə müşahidə olunub. Başqa sözlə, imtahan prosesi daha anlaşılıqlı qəbul edildikcə, onun çətin kimi qiymətləndirilməsi azalıb. Bu münasibət xüsusilə qəbul imtahanından sonra keçirilən sorğuda daha aydın görünür: həmin qrupda əlaqə əmsalı -0,68 olub.

Beləliklə, cədvəl müxtəlif respondent qruplarında eyni ümumi tendensiyaaların təkrarlandığını göstərir: daha yüksək sosial təzyiq daha yüksək streslə, yanlış təsəvvürlər daha yüksək subyektiv çətinliklə, daha yüksək anlaşılıqlıq isə daha çox etimad və daha aşağı çətinlik qavrayışı ilə birlikdə müşahidə olunur.

### **Stres haradan qaynaqlanır?**

İmtahan zalında hər kəs öz cavab vərəqi ilə tək qalır, imtahana gətirilən emosional yük isə fərdlə məhdudlaşmır. Buraxılış imtahanından sonra cari ilin məzunları arasında respondentlərin təxminən 46 faizi valideyn gözləntilərinin onlarda stres yaratdığını, 52 faizi dostları ilə müqayisə olunmaqdan narahatlıq keçirdiyini, 79 faizi isə uğursuzluq qorxusunun onlara təsir etdiyini bildirib.

Statistik nəticələr bu cavablarla üst-üstə düşür: sosial təzyiqi daha çox hiss edən iştirakçılarda daha yüksək stres müşahidə olunub. Bu əlaqə buraxılış imtahanından sonra cari ilin məzunlarında 0,40, əvvəlki illərin məzunlarında 0,47, qəbul imtahanından sonra isə 0,43 olub. Yəni müxtəlif qruplarda eyni tendensiya müşahidə olunub. Stres yüksəldikcə, imtahanı daha çətin qiymətləndirmək meyli də güclənib.

Burada vacib psixoloji məqam odur ki, yüksək nəticənin ailə gözləntiləri, həmyaşıdlarla müqayisə və gələcək planlarla birləşməsi imtahanın emosional çəkisini artırır. İştirakçı sadəcə tapşırığı icra etmir; bəzən həmin tapşırığın arxasında “Mən nə qədər uğurluyam?”, “Ailəmi məyus edəcəyəmmi?” və “İstədiyim gələcəyə çatı biləcəyəmmi?” kimi daha böyük suallar dayanır.

### **Təcrübə nəyi dəyişir?**

Buraxılış imtahanı üzrə cari ilin məzunları ilə əvvəlki illərin məzunlarının nəticələrini müqayisə etmək əvvəlki imtahan təcrübəsinin roluna nəzər salmaq baxımından xüsusilə maraqlıdır. Cari ilin məzunlarında subyektiv çətinlik orta hesabla 4,19 olduğu halda, eyni tip buraxılış imtahanında iştirak edən əvvəlki illərin məzunlarında bu göstərici 3,59 olub. Əvvəlki illərin məzunları imtahanı daha anlaşıqlı və gözlənilən hesab edib, daha az stres və daha az sosial təzyiq bildiriblər.

Bu fərq imtahan situasiyasının tanış olmasının əhəmiyyətini göstərir. İnsan əvvəllər bu prosesi yaşayıbsa, imtahan günü nə baş verəcəyini, vaxtı necə bölmək lazım olduğunu və emosional reaksiyalarını daha yaxşı təsəvvür edir. Qeyri-müəyyənlik azalır, hadisə bir qədər daha çox tanış prosedura çevrilir.

Qəbul imtahanından sonrakı mənzərə isə daha mürəkkəbdir. Burada subyektiv çətinlik daha aşağı – 3,31, imtahanın anlaşıqlığı və uyğunluğu isə daha yüksək – 2,89 olub. Bununla yanaşı, sosial təzyiq 3,51-ə yüksələrək, müqayisə edilən auditoriyalar arasında ən yüksək səviyyəyə çatıb; stres də əvvəlki illərin məzunları qrupundan yüksək olub. Deməli, imtahanın tanış prosedura çevrilməsi gərginliyi tam aradan qaldırmır. Qəbul mərhələsinin nəticəsi ixtisas və ali təhsil müəssisəsi seçiminə birbaşa təsir etdiyi üçün bu prosesin məsuliyyəti daha

yüksəkdir, ona görə də abituriyentin hiss etdiyi sosial təzyiq də sözügedən dönmədə xüsusi olaraq güclənə bilər.

Bu mənzərənin ən maraqlı tərəfi budur ki, təcrübə qeyri-müəyyənliyi azaltsa da, nəticəyə verilən şəxsi məna başqa kanaldan, məsələn, sosial təzyiq vasitəsilə stres yarada bilər.

### **Nəticəyə nə qədər məna veririk?**

Bu sual bizi peşə seçiminə gətirir. Buraxılış imtahanından sonra cari ilin məzunları arasında ixtisas seçimi motivləri ayrıca təhlil edilib. Motivasiya profilləri ilə imtahan təcrübəsinin digər göstəriciləri arasındakı müqayisələr hazırkı mərhələdə yalnız bu seçmə üzrə aparılıb. Burada dörd əsas yanaşma görünür:

Respondentlərin 3,2 faizi yalnız marağa əsaslanan qrupa aid olub. Ən böyük qrup – 41,8 faiz – marağı digər motivlərlə birləşdirənlər olub: bu insanlar üçün sahənin maraqlı olması ilə yanaşı, karyera və status, yüksək gəlir və ya xarici şərtlər də vacibdir. Respondentlərin 23,4 faizi karyera, status və gəlirlə bağlı daha pragmatik qrupa aid olub. 31,2 faizdə isə seçim daha çox xarici amillərlə əlaqəli olub – nəticənin imkan verdiyi seçim, ailə gözləntiləri və digər xarici şərtlər qeyd edilib. Qalan 0,4 faiz qarışıq və digər motivasiya profillərinə aid olub.

Bu bölgədə bir məqamı düzgün interpretasiya etmək vacibdir: yalnız maraq qrupunun 3,2 faiz olması ümumilikdə bu cəmi bu qədər gəncin marağa önəm verdiyi demək deyil. Ən böyük qrupda da maraq əsas motivlərdən biri olaraq qalır, lakin karyera, gəlir və ya digər seçim amilləri ilə birlikdə nəzərə alınır. Başqa sözlə, ixtisas seçimi əksər hallarda bir motivdən deyil, bir neçə motivin birləşməsindən formalaşır.

Bu seçmə üzrə aparılmış təhlil göstərüb ki, ixtisas seçimi motivləri imtahan təcrübəsinin digər göstəriciləri ilə də fərqli şəkildə müşayiət olunur. Dörd əsas motivasiya qrupu arasında xarici amillərlə əlaqəli qrupda sosial təzyiq, stres, imtahan haqqında yanlış təsəvvürlər və subyektiv çətinliyin orta göstəriciləri ən yüksək olub. Ən nəzərəçarpan fərq sosial təzyiqdə müşahidə edilib: yalnız marağa əsaslanan qrupda orta göstərici 2,96 olduğu halda, xarici amillərlə əlaqəli qrupda 3,52 olub. Stres üzrə müvafiq göstəricilər 3,26 və 3,52, yanlış təsəvvürlər üzrə 3,49 və 3,86, subyektiv çətinlik üzrə isə 4,02 və 4,23 təşkil edib. Etimad və anlaşıqlıq faktorları üzrə fərqlər daha kiçik olub. Yalnız marağa əsaslanan qrupda imtahanın ədalətliliyinə və qiymətləndirməyə etimadın

orta göstəricisi 2,03, xarici amillərlə əlaqəli qrupda isə 1,94 olub. Anlaşıqlıq və uyğunluq faktoru üzrə müvafiq göstəricilər 1,80 və 1,73 təşkil edib.

Beləliklə, xarici amillərlə daha çox əlaqəli ixtisas seçimi daha yüksək sosial təzyiq və stres, daha çox yanlış təsəvvür və daha yüksək subyektiv çətinliklə birlikdə müşahidə olunub. Bu nəticələr imtahan təcrübəsini araşdırarkən ixtisas seçiminin arxasında duran motivləri də nəzərə almağın əhəmiyyətini göstərir.

Bu əlaqələr imtahan balının bəzi gənclər üçün sadəcə nəticə deyil, gələcək planları ilə sıx bağlı bir göstəriciyə çevrilə biləcəyini düşündürür. Bal ailə gözləntiləri, gələcək status, qazanc və arzulanan ixtisasla eyni nöqtədə birləşdikdə onun psixoloji çəkisi də arta bilər. Bu, müşahidə olunan nəticələrin mümkün psixoloji izahlarından biridir.

### İmtahan nəticəsindən fərqli yol, fərqli dəyərlər

Qəbul imtahanından sonra verilən əlavə suallar bu mövzunun başqa tərəfini göstərir. Respondentlər “istədiyim nəticəni əldə etməsəm belə, gələcəkdə uğur qazana bilərəm” fikrinə orta hesabla 3,82 bal veriblər. “Bir imtahan insanın gələcəyini tam müəyyən etmir” fikrinin orta göstəricisi 3,63, “mənim şəxsi dəyərim imtahan nəticəsindən asılı deyil” fikrinin göstəricisi isə 3,55 olub.

Lakin “istədiyim nəticəni əldə etməsəm, alternativ təhsil imkanlarını nəzərdən keçirməyə hazıram” fikrinin orta qiyməti 3,02-də qalıb. Bu fərq diqqətəlayiqdir: gənc bir imtahanın bütün həyatı müəyyən etmədiyini qəbul edə bilər, amma növbəti real yolun nə olduğunu görməkdə çətinlik çəkə bilər.

Məhz burada peşə seçimi daha geniş mənə qazanır. Peşə seçimi yalnız “hansı ixtisası seçməliyəm” sualına cavab vermək deyil; gəncin öz maraqlarını, qabiliyyətlərini, dəyərlərini və motivlərini tanımasına, eyni məqsədə aparan bir neçə təhsil və peşə yolunu görə bilməsinə kömək etməkdir. Alternativ yolun görünməsi imtahanın əhəmiyyətini azaltmır, amma bir nəticənin bütün gələcək üzərində hökm kimi qəbul edilməsinin qarşısını alır.

### Fərqli sorğu formatları nə göstərir?

Araşdırmanın nəticələrinə əlavə olaraq, 2026-cı il ərzində 64 imtahandan dərhal sonra 15 494 iştirakçı arasında ayrıca sorğular da aparılıb. Bu sorğularda respondentlərin 76,3 faizi ümumi imtahan təcrübəsinə 4–5 bal verib, 88 faizi imtahan şəraitini müsbət qiymətləndirib, 95,3 faizi isə texniki və təşkilati problem yaşamadığını bildirib.

Bu nəticələrin anonim onlayn sorğularda müşahidə olunan qavrayış göstəricilərindən fərqlənməsi ayrıca tədqiqat marağı yaradır. Gələcək tədqiqatlarda sorğunun keçirilmə vaxtının qiymətləndirmələrə təsirinin ayrıca araşdırılması məqsədəuyğundur. Xüsusilə, imtahandan dərhal sonra, iştirakçıların nəticələrini hələ bilmədiyi və sosial amillərin sonrakı təsiri formalaşmadığı mərhələdə yaranan ilkin təəssüratlarla, müəyyən müddət keçdikdən, nəticələr məlum olduqdan və ailə, sosial mühit, müqayisələr və digər xarici amillərin təsiri gücləndikdən sonra verilən qiymətləndirmələr arasındakı fərqlərin öyrənilməsi mühüm tədqiqat istiqaməti ola bilər.

### **Xülasə**

Toplanan məlumatların ümumi mənzərəsi sadə bir nəticəyə gətirib çıxarır: “imtahan çətin idi” ifadəsi çox vaxt yalnız imtahanda istifadə olunan tapşırıq haqqında deyil. Onun arxasında gözləntilər, imtahanı necə başa düşdüyümüz, sosial təzyiq, stres, əvvəlki təcrübə və nəticənin gələcək üçün daşdığı məna da dayanır. Bu amillərdən bəzisi müxtəlif auditoriyalarda dəyişsə də, onlar arasındakı əsas münasibətlər təkrar görünür: sistem haqqında yanlış təsəvvürlər gücləndikcə, çətinlik hissi artır, sosial təzyiq yüksəldikcə, stres də yüksəlir, imtahan gedişi aydın olduqda isə etimad artır və subyektiv çətinlik hissi azalır.

İmtahan gəncin həyatında mühüm mərhələdir, lakin gələcəyin özü demək deyil. Onu daha sağlam çərçivədə yaşamaq üçün yalnız yaxşı hazırlaşmaq kifayət etmir; insanın nə üçün bu yolu seçdiyini, qarşısında hansı alternativlərin olduğunu və bir nəticənin onun imkanları haqqında nə qədər məlumat verdiyini də anlaması vacibdir. Belə yanaşdıqda, imtahan təkcə qiymətləndirmə hadisəsi kimi deyil, məktəbdən ali təhsilə və gələcək peşəyə keçidin bir hissəsi kimi görünür.